

LUCIEN LÉVY-BRUHL

İLKEL ZİHNİYET

Çeviri: Ayşe Meral

alBaraka
Yayınları

LUCIEN LÉVY-BRUHL (1857-1939)

Fransız filozof ve sosyolog Lucien Lévy-Bruhl, Charlemagne Lisesini bitirdikten sonra felsefe bölümünü kazanır. 1884 yılında iki dilde (Latince ve Fransızca) iki ayrı tezle edebiyat doktoru unvanını alır. 1902 yılında Sorbonne’da Modern Felsefe Tarihi dersini vermeye başlar. 1908 yılında bölüm başkanı olur. 1900’lü yıllarda ilkel toplumlarla ilgilenmeye başlar ve yirmi yıl boyunca felsefenin yanı sıra bir sosyolog gibi çalışır. Süreklilik arz eden çalışmalarıyla yazarın ilkel dinler konusunda bir tür ansiklopedi oluşturmuş olduğu söylenebilir.

Birbirini izleyen çalışmaları aracılığıyla “ilkel” düşüncenin bütün karanlık noktalarını ayrıntılarıyla ortaya koyarak başlı başına bir inanç sistemini açıklamaya çalışmıştır. İlkel insanların psikolojisi üzerine yaptığı çalışmalarla antropolojiye, toplumsal düşüncedeki, ilkel din ve mitolojideki mantık dışı etkenleri anlamada yeni bir yaklaşım kazandırmıştır. Dikkatini çoğunlukla ilkel toplumdaki insan zihninin analizine veren Lucien Lévy-Bruhl, zihinsel işlevler, mistik deneyimler, semboller, mitler, ruh ve doğa üstü kavramlar üzerinde yoğunlaştırmıştır.

AYŞE MERAL

1971’de Türkiye’de doğup 1990 yılına kadar Fransa’da yaşamış olan Ayşe Meral, 1992’de Galatasaray Lisesi’nden mezun olup İstanbul Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünde okumuştur. 1995’te başlayan çevirmenlik mesleği süresince çizgi romanları, romanlar, sosyoloji, antropoloji, felsefe, tarih, çocuk kitapları gibi çok çeşitli alanları kuşatan 50’den fazla kitap çevirmiştir ve çevirmeye de devam etmektedir. Albaraka Yayınları’ndan Edmund Husserl’in *Geometrinin Kökeni*, Ernest Renan’ın *İbn Rüşd ve İbn Rüşdçülük*, Roselyne Rey’in *Acının Tarihi*, Émile Brehier’in *Plotinos’un Felsefesi* adlı eserleri de Türkçeye kazandırmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11
------------	----

GİRİŞ

- I- İlkel zihniyetin gidimli düşünce işlemlerine karşı isteksizliği.
 - Fikirlerinin az sayıda nesneyle sınırlı olması.
 - Düşünseme yokluğu..... 15
- II- Bunun ne doğal güçsüzlük ne de doğal yetenek eksikliği olması.
 - Zihinsel İşlevler'den elde edilen çalışma varsayımı.24

BÖLÜM 1: İLKEL ZİHNİYETİN İKİNCİL NEDENLERE KAYITSIZLIĞI

- I - İlkel zihniyetin olup biten her şeyi mistik ve okült güçlere bağlaması.29
- II - Hastalığın ve ölümün neredeyse asla “doğal” olmaması.
 - Avustralya, Ekvator, Güney, Batı, Doğu Afrika'dan örnekler.32
- III - Kaza diye bir şey yoktur: Bir talihsizlik asla rastlantısal değildir...38
- IV - Bu zihniyet timsah-büyücülerin kötülüklerini nasıl açıklar?...46
- V - Olağan dışı olan her şeyi nasıl yorumluyor? 52

BÖLÜM 2: MİSTİK VE GÖRÜNMEZ GÜÇLER

- I - İlkel zihniyetin hareket ettiği dünyaya özgü özellikler. -
 - Onun dolaysız deneyiminin bir bakıma bizimkinden zengin olması.
 - Görünür dünya ile öteki dünya tektir..... 55

II – Büyücülerin, ruhların, ölülerin ruhlarının kötü büyülerine atfedilen rol.	58
III – Yaşayanlar için korkutucu olan yeni ölmüş insan.	63
IV – Yeni ölen kişiyi tatmin etmek için ayinler, törenler, intikam seferleri. – Zuluların Amatongo’ları. – Yaşayanlar ve ölüler arasında iyi niyet alışverişi.	69
V – Bantular’da ölümler hakkında sürekli endişe edilmesi. – Ölümlerin talepleri. – Ölümlere hitaben edilen dualar.....	83
VI – Bu zihniyete göre nedenselliğin tamamen mistik ve dolaysız olması. – Ne zaman ne de mekân onun için homojen tasavvurlardır.	87

BÖLÜM 3 – RÜYALAR

İlkel zihniyet, kendisi için önemli olan verileri nasıl toplar?.....	95
I – Rüyanın özel değeri. – Uyku sırasında tinin [âme] deneyimi. – Bir rüyada görülen şeyin, bir önceki günün verileriyle çelişse bile gerçek kabul edilmesi.	96
II – Bir insan, rüyasında yaptığını gördüğü şeyden veya bir başkasının rüyasında bunu yaparken görüldüğü şeyden sorumludur. – Tinin birçok yerde olması [multiprésence].....	102
III – Bantular’da rüyalara duyulan güven. – Rüyalar tarafından kararlaştırılan dönüşümler.....	106
IV – Yeni Fransa’daki Kızılderililerin rüyalara saygı duyması. – Bunlara itaat etmenin gerekliliği. – Rüya ve bireysel totem.....	111

BÖLÜM 4 – ALAMETLER

I – Ön açıklamalar: 1° Alametler ve zaman tasavvuru; 2° Alametler ve nedenler tasavvuru.....	121
II – Borneo’daki alametler sistemi. – Alametlerin sadece olayları duyurmakla kalmayıp bunları üretmeleri. – Alamet kuşları kültü... 125	
III – Sayın Hose ve Mac Dougall’ın –temelsiz– varsayımı. – İstenilen alametleri elde etme yöntemleri.	131
IV – Alametlerin aynı zamanda neden de olması. – Nasıl salt işaret haline geldikleri.	136

BÖLÜM 5 – ALAMETLER (Devam)

- I – Olumsuz alametler nasıl savuşturulur. – Görülmesini ya da işitilmesini önlemek, – onları olumlu alametlere dönüştürmek, – onları getiren hayvanı yok etmek için çeşitli yöntemler. 141
- II – Monstra ve portentalar: “ihlal eden” hayvanlar, – ilk üst dişleri çıkan ya da başka anomaliler sergileyen çocuklar. 149
- III – Jettatori ve büyücüler gibi muamele gören “kötü şans getirenler”. – Anomali, nazar, büyücünün barındırdığı kötülük ilkesi arasındaki yakın ilişki. 155

BÖLÜM 6 – KEHANET PRATİKLERİ

- Kendiliğinden meydana gelmediklerinde talep edilen esinler. 161
- I – İstenilen sonucu elde etmek için tetiklenen rüyalar (Yeni Fransa). – Rüyalardan istenen tavsiye, yardım ve karar. 162
- II – Çeşitli şekillerde ölülerin doğrudan sorgulanması (Avustralya, Yeni Gine, Batı Afrika). 172
- III – Ölülerin kafatası ve kemikleri ile kehanet (Melanezya). – Bir girişime girişmeden önce kehanetle ölülere danışma (Ekvator Afrikası). 179

BÖLÜM 7 – KEHANET PRATİKLERİ (Devam)

- I – Hayvanların bağırsakları ve karaciğerleri ile kehanet. – Ruanda’daki mevcut âdetler. – Güney Afrika’daki kehanet kemikleri. 187
- II – Alternatif ile kehanet (Alman Yeni Gine). – İşlemin mistik anlamı. – Şimdi gibi hissedilen gelecekteki olaylar. 197
- III – Hırsızlık yapan kişiyi adıyla – mekândaki bir yönle bulmak için kehanet. – Sosyal grubun toprağa katılımı. – Diğer kehanet biçimleri – Durugörü. 204

BÖLÜM 8 – ORDALİLER

- I – İlkelerin ordaliye olan sarsılmaz güveni. – Ordalinin mistik bir ayıraç [réactif] olması. 221
- II – Kehanet yöntemi olarak ordaliler. – Anlaşmazlıkları çözmek için kullanılan ordaliler. 226

III – Vekaleten ordali. – Bunların kabul edildikleri ya da reddedildikleri durumlar. – Bazen bilgisi dışında büyücüde bulunan kötücül ilke üzerine ordalinin mistik etkisi. – Otopsiyle bu ilkenin aranması.	233
IV – Büyücülük ile yamyamlığın bağıntısı. – Cadılık ve nazar.	247
V – Avustralya’daki ordaliler – bunların bir suçluyu bulmayı amaçlamaması – memnuniyet ve yatıştırma ayinleri veya törenleri olması. – Ekvator ve Doğu Afrika’daki benzer gelişmeler.....	253

BÖLÜM 9 – KAZALARIN VE TALİHSİZLİKLERİN MİSTİK YORUMU

I – Tabu ihlalinden kaynaklanan felaketler. – Kefaret zorunluluğu.....	263
II – Bu ihlaller ve sonuçları arasındaki ön bağlantılar. – Bu sonuçların kasıtsız olarak işlenen günahları ortaya çıkarması. – Niyetin, günahın gerekli bir unsuru olmaması.....	268
III – “Kötü ölüm”, görünmez güçlerin gazabının açığa çıkması. – Yıldırım çarpan insanların örneği.....	276
IV – Ölüm tehlikesi altında olan talihsizlerin terk edilmesi ve kaçmaları durumunda aforoz edilmeleri. – Bu terk edilmenin mistik nedenleri.	282
V – Fiji Adaları’ndaki kazazedelerin öldürülmesi ve yenilmesi gerektiği. – Yeni Zelandalıların taua ve muru’su. – Mahkûmun mistik düşüşü. – Res est sacra miser.....	286
VI – Durumu ciddi olan hastalara karşı bariz kayıtsızlık. – Artık onları beslemeye veya tedavi etmeye cesaret edilememesi. – Onlar görünmez güçlerin (Tahiti) gazabının hedefidir. – Yeni Zelandalıların bu konudaki inançları ve âdetleri.....	294

BÖLÜM 10 – BAŞARI NEDENLERİNİN MİSTİK YORUMU

I – Efsunlar ya da “ilaçlar” olmadan hiçbir şey başarılı olamaz. – Tarımsal büyü. – Yılın belirli bir zamanında oyunlar ve efsanelerin okunması: Mistik etkileri.....	309
II – Temel olarak kadınlara tahsis edilen bahçe ve tarla işleri. – Doğurganlık ilkesi ve katılım.....	318
III – Reislerin şahıslarının mistik meziyetleri.....	322

IV – Savaşta başarının mistik koşulları. – Şafakta yapılan baskınlar. – Bunların asla sonuna kadar götürülmemesinin nedenleri.	326
V – Silahların büyüsel hazırlığı. – Zehirli oklar. – Araç, makine ve aletlerin etkililiğinin nereden geldiğine dair. – Deneyimin yerlilerin bahtlı mı bahtsız mı olduklarını ortaya koyması. – Olağanüstü özelliklere sahip eşyalar.	336
VI – Arzunun etkili gücü. – Düşüncenin eylem ile aynı etkilere sahip olması. – İmrenmenin jettatura gibi davranması.	344

BÖLÜM 11 – BEYAZLARIN ORTAYA ÇIKIŞININ VE GETİRDİKLERİ ŞEYLERİN MİSTİK YORUMU

I – İlkelerin Beyazlar ile ilk temaslarına gösterdikleri tepki. – Dünyayı kapalı olarak tasavvur etmeleri. – Beyazların ruh ya da hayalet olarak görülmesi. – Bunların ortaya çıkmasının neden olduğu korku. – İlk misyonerlerin büyücü sanılması.	355
II – Ateşli silahlar: Öldüren patlamadır. – İlkelin nişan almadan ateş etmesi.	368
III – Kitaplar ve yazı: Kitapların kehanet aracı olması. – Okumayı öğrenmenin din değiştirmeye eş değer olması. – Yazının bir büyü yöntemi olması.	371
IV – Beyazların “ilaçları”. – Kumaşları suyun dibinde imal etmeleri. – Saat, pusula, fotoğraf makinesinin ilkeller üzerinde yarattığı etki. – İlk kaynar su, demir vb. deneyimleri. – Beyazların üstünlüğünün mistik nedeni.	379

BÖLÜM 12 – GELİŞMEMİŞ TOPLUMLARDA YENİLİK KORKUSU

Beyazlarla uzun süreli temasın sonuçları.	389
I – İlkelerin yabancılar tarafından sunulan yiyeceklere karşı güvensizliği.	391
II – Yenileri için eski âdetlerin terk edilmesindeki isteksizlik. – Bir değişikliği kabul ederek ataları ve ruhları rencide etme korkusu. – Büyücülükten şüphelenilen yenilik getiren kişi. – Zorunlu konformizm. – Bireysel olarak Hristiyan dinine girmenin neredeyse imkânsızlığı.	395

III – Çok az kavramsal olan ilkel zihniyet için değer yargılarının her zaman özel ve somut olması	408
IV – Benimsediğinde yeni yöntem ya da aletlere nasıl uyum sağlar.....	412

BÖLÜM 13 – İLKELLER VE AVRUPALI HEKİMLER

I – İlkelerin Beyaz hekimlerin tedavilerine karşı bariz nankörlüğü. – Bu tedavileri görmeyi kabul ettikleri için para istemeleri.....	417
II – İlaçların derhal etki göstermesi, anında ya da en azından hızlı iyileşme beklentisi. – Hastanede ya da Beyazlarda kalmadaki isteksizlik.....	422
III – Beyazların verdiği başka hizmetlere karşı sergilenen benzer nankörlük. – Görünürde açıklanamaz tazminat istekleri. – İlkeller neden bunları talep etme hakkına sahip olduklarına inanırlar?	431

BÖLÜM 14 – SONUÇ

I – Esasen mistik olan ilkel zihniyet. – Kavramsal dillerimizde bunu kavrama ve ifade etmedeki zorluk.....	439
II – İlkelin nedenselliği nasıl tasavvur ettiği, – örneğin, hamileliğin ve gebe kalmanın nedeni.	445
III – Bazı durumlarda ilkelerin pratik becerileri. – Yaratıcılıkları, yetenekleri. – Tam anlamıyla entelektüel işlemlere başvurmadan nasıl açıklanırlar.....	450

KAYNAKÇA	457
-----------------------	-----

DİZİN	473
--------------------	-----

ÖNSÖZ

On iki yıl önce *Gelişmemiş Toplumlarda Zihinsel İşlevler* yayımlandığında bu kitaba aslında *İlkel Zihniyet* başlığını verebilirdik. Ancak “zihniyet” ve hatta “ilkel” ifadeleri günümüzde olduğu kadar günlük dile henüz girmemiş olduğundan bu başlıktan vazgeçmiştim. İlkel Zihniyet başlığını bu eserim için kullanacağım. Bu eserin bir önceki eserimin –*Gelişmemiş Toplumlarda Zihinsel İşlevler*– devamı olduğunu söylemek yeterli olacaktır. Her ikisi de oldukça farklı bir açıdan da olsa aynı konuyu ele alıyorlar. *Gelişmemiş Toplumlarda Zihinsel İşlevler*, her şeyden önce, özdeşlik ilkesiyle olan ilişkisinde ele alınan katılım yasasına ve ilkelerin zihninin çelişkiye karşı çok duyarlı olmadığı gerçeğine vurgu yapmıştı. *İlkel Zihniyet*'in konusu ise daha çok ilkeller için nedenselliğin ne olduğunu ve buna ilişkin düşüncelerinden ortaya çıkan sonuçları göstermektir.

Gelişmemiş Toplumlarda Zihinsel İşlevler kadar bu kitap da tüm yönleriyle ve sayısız ifadesinde ilkel zihniyetin incelenmesini tamamladığını iddia etmez. Burada yine genel bir giriş söz konusudur. Mümkün olduğunca doğru bir şekilde bu zihniyetin doğru yönelimini, hangi verilere sahip olduğunu, bunları nasıl elde ettiğini, bunlardan ne şekilde yararlandığını belirlemeye çalıştım:

kıscacası bu zihniyetin deneyiminin çerçeveleri ve içeriği nelerdir? Bunu yaparken ilkelerin karakteristik zihinsel alışkanlıklarından bazılarını ortaya çıkarıp betimlemek ve neden ve nasıl bizimkinden farklı olduklarını göstermek durumunda kaldım.

İlkel zihniyetin temel yöntemlerini deyim yerindeyse olduğu yerde kavramak için bunları çözümleyebilme amacıyla en basit ve en açık olayları seçtim. Bu sayede böyle karmaşık bir konuda çok sayıda hata olasılığını azaltmayı ve bu zihniyeti oluşturan ilkeleri kendi ortamlarında daha açık hale getirmeyi umut ettim. Bu nedenle ilkeller için her yandan kuşatılmış hissettikleri görünmez güçleri, rüyaları, gözlemedikleri ya da kışkırttıkları alametleri, ordalileri, “kötü ölümü”, Beyazların getirdiği olağanüstü nesnelere ve ilaçları vb. incelemeye çalıştım.

Dolayısıyla burada, gelişmemiş toplumların teknikleri (alet ve silahların icadı ve geliştirilmesi, hayvanların evcilleştirilmesi, evlerin inşası, toprağın işlenmesi vb.) ya da ailenin örgütlenmesi veya totemizm gibi bazen karmaşık kurumları ile ilişkisinde ilkel zihniyetin bir incelemesi beklenmemelidir. Eğer bir önceki eserimize eklenerek bu kitabın olmayı hedeflediği genel giriş amacına ulaşırsa ilkelerin kurumları, teknikleri, sanatları ve dillerinden ileri gelen büyük sorunların bazılarını daha iyi tanımlamayı mümkün kılacaktır. Bizimkinden farklı olması açısından bu toplumların zihinsel alışkanlıklarının bilinmesi, çözüme ulaşmamızı imkânsız kılmayacak sorular sormaya yardımcı olacaktır. Aksine bu bilgi bize yol gösterecektir. İlkelerin az ya da çok bilinçli olarak peşinden koştukları amaçları ayırt etmek, en azından bazı durumlarda, daha az zor olacaktır. Takip etmek zorunda kaldıkları ve gözümüze bazen çocukça ya da saçma gelecek yöntemleri daha iyi anlayacağız ve böylece ister bireysel ister toplumsal olsun, etkinliklerinin olağan biçimlerini açıklayan derin nedenlere ulaşacağız. Bu kitabın birkaç bölümü, bu yöntemi nispeten basit vakalara uygulama çabasıdır.

Bunların sonuçları, bana, *Gelişmemiş Toplumlarda Zihinsel İşlevler*'de sunulan soyut çözümlemeyi doğruladı gibi göründü.

Bu çözümlmeye dayanarak, aslında, şimdiye kadar açıklanamayan ya da keyfi olmasa da yalnızca makul olan hipotezlerle yorumlanan belli sayıda olguyu açıklayabildim. Dolayısıyla iki eserim aslında birbirini destekliyor. Her ikisi de oldukça uygunsuz şekilde ilkel olarak adlandırdığımız ve bize hem çok uzak hem de çok yakın olan bu toplumların düşünce tarzlarına ve eylem ilkelere nüfuz etmek için aynı çabadan doğmuştur.¹

Eylül 1921
Lucien Lévy-Bruhl

¹ Bu kitabın bazı bölümleri *Lowell Enstitüsü*, Boston, Kasım-Aralık 1919'da verilen derslerde kullanılmıştır.